

ОСОБЛИВОСТІ ФІНАНСОВОЇ ПІДТРИМКИ НАРОДЖУВАНOSTІ В УКРАЇНІ ТА ЄВРОПІ

Шевчук О.І.

Розкриваються проблеми та аналізуються особливості фінансової підтримки народжуваності населення в Україні і в Європі. Окреслено підходи до встановлення величини фінансової підтримки сім'ям, у яких народилися діти. Оцінюються позитивні й негативні очікувані тенденції в демографічній політиці. Наголошується на необхідності узгодження та державному рівні демографічної політики, зокрема вирішення демографічних проблем взагалі і проблем народжуваності зокрема, та всіх складових соціально-економічної політики.

Ключові слова: фінансова підтримка, демографічна політика, народжуваність, очікувані зміни, наслідки.

Проблема народжуваності є надзвичайно важливою в Україні, оскільки в останні роки спостерігається стабільне скорочення населення країни. Вона вивчається демографами, соціологами, економістами, управлінцями та широко висвітлюється в наукових публікаціях і засобах масової інформації. Важливо акцентувати увагу на працях таких вчених, як В.Геєць, Е.Лібанова, С.Пирожков, У.Садова, Л.Семів, Л.Шевчук та ін. Разом з тим, бракує праць, присвячених вивченню взаємозв'язків між соціально-економічними процесами і відтворенням населення. Це стало особливо помітно у роки фінансово-економічної кризи, коли, практично, розвиток територіально-суспільних систем всіх ієрархічних рівнів виявився непередбачуваним і не прогнозованим. Оскільки, останнім часом сформувалася думка, що зростання народжуваності, яке відбулося в останні роки, є результатом одноразових популістських заходів, то вкрай важливо проаналізувати особливості і ймовірні наслідки фінансової підтримки народжуваності в Україні на тлі подібних процесів у Європі. Адже, якщо задекларована думка є хибною, то ситуація в Україні та Європі може доповнитися новими демографічними проблемами. У зв'язку із сказаним тема цієї статті, яка присвячена особливостям фінансової підтримки народжуваності в Україні та Європі, є актуальною, потрібною і своєчасною.

Метою статті є окреслення проблем, позитивних і негативних наслідків фінансової підтримки народжуваності у соціально-економічному розвитку України і Європи.

Після здобуття Україною незалежності, активізації формування європейської інтеграції та глобального ринку праці актуалізувалося вивчення проблем народжуваності. В Європі, де сформувалися найнижчі коефіцієнти народжуваності (в Угорщині – 1,8 на 10 тис. осіб, Австрії – 1,4, ФРН – 1,3 в той час як у Японії цей коефіцієнт становить 1,7, а у США – 1,8). В сучасній Європі явище багатодітності не є поширеним.

Метою демографічної політики народжуваності та розвитку сім'ї є створення соціально-економічних передумов на основі належної фінансової підтримки держави для повноцінного функціонування і розвитку сім'ї, формування і задоволення потреби в дітях. На жаль, така мета на сьогоднішній день є недосяжною в багатьох країнах світу, навіть у розвинених: адже, фінансова допомога, яка виплачується, є недостатньою для реалізації вказаних завдань. Так, наприклад, в Україні існуюча нині щомісячна допомога, що виплачується до досягнення дитиною трирічного віку, за розміром має бути доведена принаймні до рівня прожиткового мінімуму. Виходячи з цієї ж величини має розраховуватися і допомога малозабезпеченим сім'ям. Лише тоді можна розраховувати на певний соціально-демографічний ефект фінансових важелів дії.

Допомога по догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку надається у розмірі, що дорівнює різниці між прожитковим мінімумом, встановленим для працездатних осіб, та середньомісячним сукупним доходом сім'ї в розрахунку на одну особу за попередні 6 місяців, але не менше 130 гривень [1]. 17 березня 2011 року Верховна Рада ухвалила Закон «Про внесення зміни до Закону України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми» щодо виплати допомоги при народженні дитини». Даним законом передбачено, що допомога при народженні дитини нараховується вихо-

дячи з розміру прожиткового мінімуму для дітей віком до шести років, установленого на день народження дитини [3].

Допомога при народженні дитини надається у сумі, кратній 30 розмірам прожиткового мінімуму, – на першу дитину (24 тис 480 грн); кратній 60 розмірам прожиткового мінімуму, – на другу дитину; кратній 120 розмірам прожиткового мінімуму, – на третю і кожную наступну дитину. Виплата допомоги здійснюється одноразово у десятикратному розмірі прожиткового мінімуму при народженні дитини, решта суми допомоги на першу дитину виплачується протягом наступних 24 місяців, на другу дитину – 48 місяців, на третю і кожную наступну дитину – 72 місяців рівними частинами у порядку, встановленому Кабінетом міністрів України [3].

Стосовно фінансової підтримки в Україні, слід вказати на необхідність певного переміщення акцентів із збільшення одноразової допомоги при їх народженні на формування системи щомісячної дитячої допомоги, зокрема збільшення вікової межі та розміру систематичної допомоги на дітей. У більшості європейських країн система допомоги цілком слушно побудована таким чином, що поряд з одноразовою допомогою при народженні має місце систематична підтримка (у різних формах) сімей протягом тривалого періоду утримання і виховання підростаючого покоління. Цьому сприяють щомісячні або щоквартальні грошові виплати на дітей; як правило – до досягнення дитиною 18-20-річного віку з можливістю пролонгації при продовженні навчання у вищих навчальних закладах [4, С.201].

Скориставшись досвідом Фінляндії, можна було б запропонувати сім'ям отримувати одноразову допомогу в грошовій або ж товарній формі, на вибір, передбачивши при цьому більший обсяг допомоги у формі товарів для дитини чи домашнього господарства, порівняно з грошовою [4, С.201].

У розвинених європейських країнах обсяг виплат зростає для кожної наступної народженої дитини. При цьому у ряді країн існує гранична межа (черговість) зростання, після якої обсяг виплат значно зменшується. Виняток становить Франція, де щомісячна допомога починає виплачуватись тільки з народженням другої дитини. В таких країнах, як Франція, Бельгія, Люксембург і Угорщина, систему виплат спрямовано на підтримку багатодітних родин і вже з другої-третьої дитини відносна величина щомісячної виплати стає доволі вагомою [4, С.201].

З огляду на демографічну ситуацію в Україні, викликає інтерес один з напрямків політики підтримки по відношенню до багатодітних сімей, який має місце у розвинених країнах Європи і представляє собою щомісячні виплати на дітей (за черговістю їх народження) у різних країнах Європи (табл. 1).

Таблиця 1

Обсяг щомісячних виплат на дітей відповідно до черговості народження у деяких країнах ЄС, євро*

	Черговість народження					
	1	2	3	4	5	6
Люксембург	186	441	803	362	362	362
Франція	0	117	267	417	567	717
Бельгія	77	143	213	213	213	213
Ірландія	141	141	177	177	177	177
Німеччина	154	154	154	179	179	179
Швеція	112	123	150	211	224	224
Фінляндія	100	110	131	151	172	172
Велика Британія	107	72	72	72	72	72
Греція	9	25	56	67	67	67
Угорщина	44	47	55	83	83	83
Польща	11	11	14	17	17	17
Словаччина	14	14	14	14	14	14
Естонія	10	10	10	10	10	10

*Джерело : складено на основі MISSOC [4, С.211].

Оскільки в центрі уваги багатодітність, то виплати ранжовані за обсягами після народження третьої дитини. Наведена вище допомога виплачується протягом тривалого періоду і надається широкому колу отримувачів. Крім цих виплат, вагоме місце у системі державної підтримки сімей з дітьми належить одноразовим грантам при народженні дитини, розміри якого значно різняться по країнах Європи (1 043 євро у Бельгії, 4 200 євро у Норвегії, 820 євро у Франції, 728 євро у Великій Британії, 425 євро у Латвії, 129 євро у Польщі) [4, С.212].

Таблиця 2.

Динаміка населення (млн. осіб на 1 січня:)

Країни	1970	1980	1990	1995	2000	2005	2006	2007	2008	2009	Динамі- ка (зміна) 08/09 %
ЄС 27	435.5	457.1	470.4	477.0	481.1	489.3	491.4	493.5	495.8	497.8	0.4
ЄС 15	340.0	354.6	363.5	370.7	375.6	385.9	388.0	390.1	392.5	394.5	0.5
ЄС 12	95.5	102.5	106.9	106.3	105.5	103.5	103.4	103.3	103.3	103.3	0.0
Бельгія	9.7	9.8	9.9	10.1	10.2	10.4	10.5	10.6	10.7	10.7	0.8
Болгарія	8.5	8.8	8.8	8.4	8.2	7.8	7.7	7.8	7.6	7.6	-0.4
Чехія	9.9	10.3	10.4	10.3	10.3	10.2	10.3	10.3	10.4	10.5	0.8
Данія	4.9	5.1	5.1	5.2	5.3	5.4	5.4	5.4	5.4	5.5	0.7
Німеччина	78.3	78.2	79.1	81.5	82.2	82.5	82.4	82.3	82.2	82.0	-0.3
Естонія	1.4	1.5	1.6	1.4	1.4	1.3	1.3	1.3	1.3	1.3	0.0
Ірландія	2.9	3.4	3.5	3.6	3.8	4.1	4.2	4.3	4.4	4.5	1.1
Мальта	8.8	9.6	10.1	10.6	10.9	11.1	11.1	11.2	11.2	11.3	0.4
Іспанія	33.6	37.2	38.8	39.3	40.0	43.0	43.8	44.5	45.3	45.8	1.2
Франція	50.5	53.7	56.6	57.8	58.8	61.0	61.4	61.8	62.1	62.4	0.6
Італія	53.7	56.4	56.7	56.8	56.9	58.5	58.7	59.1	59.6	60.0	0.7
Кіпр	0.6	0.5	0.6	0.6	0.7	0.7	0.8	0.8	0.8	0.8	1.0
Латвія	2.4	2.5	2.7	2.5	2.4	2.3	2.3	2.3	2.3	2.3	-0.4
Литва	3.1	3.4	3.7	3.6	3.5	3.4	3.4	3.4	3.4	3.4	-0.5
Люксембург	0.3	0.4	0.4	0.4	0.4	0.5	0.5	0.5	0.5	0.5	2.0
Угорщина	10.3	10.7	10.4	10.3	10.2	10.1	10.1	10.1	10.0	10.0	-0.1
Чорногорія	0.3	0.3	0.4	0.4	0.4	0.4	0.4	0.4	0.4	0.4	0.8
Нідерланди	12.9	14.1	14.9	15.4	15.9	16.3	16.3	16.4	16.4	16.5	0.5
Австрія	7.4	7.5	7.6	7.9	8.0	8.2	8.3	8.3	8.3	8.3	0.4
Польща	32.7	35.4	38.0	38.6	38.7	38.2	38.2	38.1	38.1	38.1	0.1
Португалія	8.7	9.7	10.0	10.0	10.2	10.5	10.6	10.6	10.6	10.6	0.1
Румунія	20.1	22.1	23.2	22.7	22.4	21.6	21.6	21.6	21.5	21.5	-0.1
Словенія	1.7	1.9	2.0	2.0	2.0	2.0	2.0	2.0	2.0	2.0	1.1
Словаччина	4.5	5.0	5.3	5.4	5.4	5.4	5.4	5.4	5.4	5.4	0.2
Фінляндія	4.6	4.8	5.0	5.1	5.2	5.2	5.3	5.3	5.3	5.3	0.5
Сербія	8.0	8.3	8.5	8.8	8.9	9.0	9.0	9.1	9.2	9.3	0.8
Англія	55.5	56.3	57.2	57.9	58.8	60.1	60.4	60.8	61.2	61.6	0.8
Герцеговина	4.4	4.6	4.8	4.6	4.5	4.4	4.4	4.4	4.4	4.4	0.0
Македонія	1.6	1.9	1.9	2.0	2.0	2.0	2.0	2.0	2.0	2.0	0.2
Туреччина	34.9	44.0	55.5	61.2	66.9	71.6	72.5	69.7	70.6	71.5	1.3
Ісландія	0.2	0.2	0.2	0.2	0.3	0.3	0.3	0.3	0.3	0.3	1.2
Норвегія	3.9	4.1	4.2	4.3	4.5	4.6	4.6	4.7	4.8	4.8	1.3
Швейцарія	6.2	6.3	6.7	7.0	7.2	7.4	7.5	7.5	7.6	7.7	1.4
Ліхтенштейн	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.7

*Джерело: Євростат

У випадку догляду за дитиною одним з батьків або наявності у неї вад фізичного чи розумового розвитку, обсяг виплат значно збільшується або знімається вікова межа виплат щомісячної допомоги. Взагалі ж досвід більшості розвинених країн демонструє суттєву підтримку сімей з одним працюючим батьком (матір'ю). У більшості європейських країн неповні сім'ї мають більшу підтримку, ніж сімейні пари. У ряді країн виплачується також окрема щомісячна допомога батькам-одиначкам (135 євро на місяць – у Швеції, 44 євро – у Польщі, 6,06 євро на день – в Австрії) та допомога по

догляду за дітьми-інвалідами (від 78 до 338 євро залежно від групи інвалідності – у Фінляндії, 138 євро – в Австрії, 46 євро – у Словаччині) [4, С.201-202].

Низка країн Європи, у тому числі й ті, що відносно небагато витрачають на виплату сімейної допомоги, широко використовують дієві методи доволі щедрої непрямої підтримки родин з дітьми. Прийнятним для застосування інструментом непрямої допомоги сім'ям з дітьми є податкові пільги, які залежать від числа дітей у сім'ї. Поступова заміна прямих грошових виплат на систему податкових пільг є однією з останніх тенденцій фінансової допомоги родинам з дітьми у більшості європейських країн [4, С.202].

Зазначимо, що у більшості розвинених країн Європи (крім Іспанії, Греції) основну частину допомоги сім'ям з дітьми становлять саме податкові знижки, а також універсальні (незалежні від доходів сім'ї) допомоги, які виплачуються на дітей до повноліття, у п'яти європейських державах – підвищуються з віком дітей, у деяких країнах – підвищуються з урахуванням черговості народженої дитини [4, С.203].

Для прикладу, у Великій Британії податковий кредит включає щомісячні пільги для дітей у розмірі 205 євро, на дітей-інвалідів його розмір становить 277 євро, на дітей з частковою інвалідністю-112 євро. В Австрії сім'ї з двома дітьми надається пільга у розмірі 380 євро. Та найбільший внесок у сімейний доход податкові пільги вносять у Бельгії та Італії [4, С.203]. В результаті, в цих країнах вирізняється динаміка змін населення протягом 2008-2009 рр. (табл. 2).

Фінансова підтримка народжуваності дозволить пом'якшити антагонізм між найбагатшими і найбіднішими верствами населення. Адже, як зазначає Е. М. Лібанова, переважну більшість людей обурює величезний, несправедливий розрив у рівнях життя різних верств, неможливість для дуже багатьох чесних і кваліфікованих працівників забезпечити своєю працею пристойне життя собі і своїй родині. Нині дешева робоча сила стала перешкодою економічним успіхам, в майбутньому і це може стати або каталізатором політичної кризи, або прямою загрозою безпеці країни, оскільки просто нікому буде ані народжувати дітей, ані годувати людей похилого віку [2, С.17-18].

ВИСНОВКИ

Підсумовуючи, можна зазначити, що певні пільги багатодітним сім'ям в Україні, звичайно існують, але є підстави вважати, що чітка концепція сприяння держави багатодітним сім'ям відсутня, а більшість пільг є недостатньо вагомими. Соціальний захист багатодітних сімей в Україні не йде ні в яке порівняння з європейськими країнами. Це пов'язано, насамперед, із нестабільністю загальної соціально – економічної ситуації та низьким рівнем життя в Україні. У зв'язку з цим необхідно забезпечити більшу увагу владних структур до узгодження демографічної політики із соціально-економічною політикою з метою забезпечення оптимального відтворення населення та покращення якості його життя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми» // Відом. Верховної Ради України - (ВВР): 1993.- N 5. - Ст.21.
2. Лібанова Е. М. Соціальні проблеми і соціальні важелі конкурентоспроможності української економіки / Е.М.Лібанова // Демографія та соціальна економіка: науково-економічний та суспільно-політичний журнал. — 2008. — №2 (10).
3. Рада збільшила допомогу при народженні дитини. Новини 17.03.2011.: [Електрон. ресурс]. — Режим доступу: http://www.newsru.ua/finance/17mar2011/na_ditrej.html
4. Шлюб, сім'я і дітородні орієнтації в Україні. — К. : АДЕФ — Україна, 2008. — 256с.